

теорията, и за критиката, и за литературната история. Още повече, че авторите монолози носят органичен характер, макар Калчев да не се ограничава нито само в рамките на спомена, нито в сферата на привидно спокойното белетристично изображение, нито пък само в откровението на изповедта. И може без всякакво колебание да се твърди, че навсякъде в оценките белетристите е искрен, пряк, точен и категоричен. Някои от тези оценки събуждат много нови мисли и са ценни дори и когато поразяват известни възражения, защото са едно свидетелстване за важни жизнени събития и защото носят силата и логиката на лично изстраданото.

Лабораторните тайни, възмущенията и творческите търсения се ограничават в рамките на няколко десетилетия. Време достатъчно, за да се съзре отговорно същността на класовата истина в изкуството, да се открие „главното“ в епохата и правдата, в болките и страданията на трудовите хора. Съзнал тежестта на „кривулиците“ и мъките по търсенето на голямото в изкуството, Калчев открива ярката посока и благородството в „голямата ни цел“. И той действително постига плътното сливане на герой, среда и белетристично „аз“. „Вървах по дирите на истината с широка крачка — изповядва авторът — и дръзко измествах от пътя си намесата на „вътрешния редактор“, като се позовавах на ония принципи, които и тогава, и сега, и винаги ще бъдат ориентирите на комунистическото ни верую, потвърдени и от партийните документи на историческите конгреси. С тях оправдавах извисяния си глас и казаната остра дума“ (стр. 173—174). Тъкмо тази убеденост, органичност и развълнуваност на авторското слово повишава значението и въздействието на „Как търсих бъдещето си“. Една книга, която съдържа откровения, истини, творчески изповеди и открития на писател, осъществяващ себе си, който продължава и днес да дири щастие и в други самооткрития и превъплъщения, за да изследва духовния свят на съвременника, за да търси отново бъдещето за себе си и за народа.

*Христо Йорданов*

## „МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ“ от А. С. БУШМИН

Изд. „Наука“, Ленинград, 1969, 226 стр.

Книгата на А. С. Бушмин „Методологические вопросы литературоведческих исследований“ е продължение на излезлите миналогодишни статии и трудове. С дълбочина и широка научна аргументация в тоя самостоятелен

труд са поставени най-актуалните въпроси на методологията на съвременното марксистическо литературознание. И главната заслуга на автора е, че той разкрива не само теоретически аспект на тия все още нерешени, дискуссионни проблеми, а въз основа на обобщението на почти целия досегашен опит на съветските литературоведи, философи, социолози набелязва пътищата за тяхното конкретно решаване, предлага свои „модели“ в съвършенствването на методиките и методологията на литературоведите марксистически, стреми се да разкрие новото в областта на теорията и историята на литературата, в утвърждаването на общотеоретичните и специфично литературните основи на метода на социалистическия реализъм.

В първа глава от книгата се набелязват главните методологически задачи, които има да решава съвременното литературознание. Авторът взема отношение към някои опити (главно в средата на учените-философи) да отгледат правото на частните методологии, мотивирайки се с това, че марксизмът-ленинизмът по същество е обща методология на всички останали науки. „При такова разбиране на въпроса — подчертава А. С. Бушмин — методологията на частните науки се лишава от своята самостоятелност, разтваря се, изчезва във философската всеобща методология и се свежда само до приложение, конкретизация на последната в специалните области на знанието, а творческият подход, новите открития в методологията се смятат за дело само на философите.“ Според учения това положение е една от причините за индиферентизъм и скованост в инициативата на представителите от частните науки в посока на самостоятелни методологически дирения. „Назряла е нуждата от частнонаучни методологии, разработени така, че специалистите в различните области на хуманитарното знание биха се почувствували и те представители на единната марксистко-ленинска наука за обществото и човека“, заключава А. С. Бушмин.

Това свое гледище за необходимостта от присъствие на методология в съвременните изследвания на литературоведите-марксистите авторът защитава в книгата си с голяма последователност, широка научна аргументация и с публицитичен жар. За него методологията на всяка отделна наука не само намира за себе си научно основание в диалектическия материализъм, но в същото време тя потвърждава неговата вярогност, задълбочава и разширява с откритията си представата за неговата всеобща евристическа ценност.

За да разкрие по-пълно мястото на методологията в литературоведческите изследвания, авторът разглежда проблема за съотношението на методологията на литературознанието с теорията на литературата и изказва убеждението си, че последната

в това си вид, както сега се разработва в Съветския съюз, не обхваща първата. И това е правилно. Теорията на литературата и методологията на науката за литература трябва да се оценяват като два дяла или два аспекта в теоретичното литературознание, наистина, тясно свързани помежду си, но въпреки това твърде различни по характера на функциите и задачите си. Защо? Защото теорията на литературата има работа със законите и категориите на художественото творчество, а методологията на литературознанието, като се ръководи от тия закони и категории, определя принципите на научното им изследване в конкретния историко-литературен процес.

Нещо повече, „теорията — уточнява мисълта си авторът — е обрната собствено към литературата, а методологията — към науката за литературата. В съотношението между тия понятия първенство има теорията, защото тя, бидейки, от една страна, частично разклонение на философско-естетическото учение за изкуството, а, от друга — като обобщение на целия опит в историческото развитие на литературата, разкрива природата на изучавания предмет, която от себе обуславя методите на литературоведческите изследвания.“

Това гледище на А. С. Бушмин е хипотеза — можем да я приемем или отхвърлим. Едно е ясно: при изясняване природата и задачите на методологията в литературоведческите изследвания трябва да се дирят нови и още по-съдържателни определители на елементите, пътищата и „методиките“, с които ще си служи отделният литературовед. „Методологията на науката за литература — твърди авторът — образуват общите и частните методи. Общите методи са конкретизация на философските принципи, тяхно претворяване в специалната област на знанието. Те съставят философската основа на системата на литературоведческата методология. Частните или специалните методи непосредствено са обусловени от спецификата на предмета в дадена наука, в нашия случай — на художествената литература. Те са само съставна част от литературоведческата методология и сами по себе си, вън от връзката им с философските принципи на познанието не образуват цялостна система“ (стр. 23).

Обособяването на методологията на литературознанието в самостоятелна „дисциплина“ в науката за литературата според Бушмин има ключово значение за творческото решение на нейните фундаментални теоретико-методологически, историко-литературни и психолого-естетически въпроси. Обособената методология естествено заема своето място, което досега един са го отричали, други оспорвали, трети недооценявали. Тя може и трябва да ползува изследователските методи на другите частни науки (философия, естетика, психология,

социология), а резултатите от методологията и могат да обогатят и тласкат напред редица клонове на обществознанието. Това именно създава предпоставка да се изгради по-цялостна и по-ефективна система на методологията и методиката на литературоведческите изследвания върху всеобщата основа на марксистко-ленинската философия.

Твърде съдържателна е втората глава „Литературознанието като наука“. Авторът успешно се намесва в стария спор доколко литературознанието (в това число — литературната критика) е наука или изкуство, или по-точно: кое трябва да преобладава в него.

Опирайки се на знаменателни признания на К. Маркс и В. Г. Белински, съветският учен отхвърля като несъстоятелни твърденията за „еднаквата“ принадлежност на литературознанието към сферата на науката и изкуството (Бесо Жгенти), коригира отделни увлечения на К. И. Чуковский и др. Бедата в тия възгледи А. С. Бушмин вижда преди всичко в това, че зад полезния в основата си повик литературоведческите работи да се пишат по-живо, по-ярко, по-увлекателно и с по-голям индивидуален нерв, често пъти се прикрива амнистирането на поетичните волности, словесната еквилибристика, които са напълно неуместни в науката. „Литературоведческата белетристика — подчертава авторът — поставя нас, литературоведите, в двусмислено, колебливо положение, в положението на двустранно непризнаване. Ние се отдалечаваме от науката и в същото време не печелим в съревнованието с белетристиката в собствения смисъл на тая дума. И това обстоятелство поражда пренебрежително отношение и към действително научните литературоведчески изследвания“ (стр. 39).

Това е горчива истина. И у нас се наблюдават увлечения от подобен род. Представителите на тъй наречената артистична или есеистична литературна критика продължават да смятат себе си за единствените „чисти“ литературоведи, макар понякога да признават истинността на афоризма: „Всички жанрове са добри освен скучния.“

Особен интерес предизвикват мислите, развити в трета и четвърта глава. Тук става въпрос за взаимодействието на науките при изучаването на литературата, за възможността и необходимостта от прилагането на някои съвременни методи и подходи от другите науки (математиката, физиката, физиологията). В тая връзка авторът проявява скептицизъм спрямо математическите и системно-структурните методи, които напоследък навлизат нашироко в трудовете на редица съветски литературоведи, като А. Жолковски, Ю. Шчеглов, И. Ревзин, Ю. Лотман и др. Структурните методи, се изтъква в книгата, са продуктивни методи само тогава, когато дирят опора в худо-

жествената същност на произведението, а не искат да изненадат читателя с пъстротата от термини, понятия и определения, имащи малко общи черти с литературата като вид изкуство.

На спецификата на аналитичното разглеждане на художественото произведение е посветена петата глава. Възможно и целесъобразно ли е въобще разчлененото, аналитичното изследване на художественото произведение? Може ли творение на изкуството да се изрази в логически понятия? Като поставя тия неизбежни за всеки литературовед въпроси, изследователите създават, че това са спорни въпроси. Но като задължително условие счита необходимостта да се анализират формата и съдържанието на художествената творба в тяхното вътрешно единство. Според мнението на автора единството в анализа на формата и съдържанието не изключва, а предполага като „допълнение“ аналитичен подход към художествения образ.

И това са все въпроси на методологията. Противниците на аналитичния подход към художествения образ — напомня авторът — допускат явно смесване на категориите на художествената литература с принципите на науката за литературата, отъждествяват спецификата на литературата със спецификата на литературознанието.

Като отправна точка в методиката на съвременните марксистически литературни изследвания авторът посочва принципа на научния историзъм. На тоя принцип съвместното и марксистическо литературознание в другите социалистически братски страни дължат най-големите си успехи в изследването на закономерностите в развитието на руската, българската, немската и други литератури от древността до наши дни. Авторът определя историзма като „конкретност в разглеждането на изучаваните литературни явления както във вътрешните им връзки и взаимоотношения, така и в обусловеността им от всички факти на дадения конкретно-исторически момент“. Тоест научният историзъм предполага всеотдайно отчитане на фактите и обстоятелствата, при които изучаваното явление е възникнало, развило се е, изпитвайки тяхното въздействие и на свой ред въздействайки върху тях. От особено значение е съблюдуването на хронологичната последователност в научното осветяване на тия факти. И в същото време би било неправилно да се поставя в зависимост реализирането на принципа на научния историзъм само от обилното на привлечените факти и от съблюдуването на хронологията при тяхното изясняване.

Съвсем нов подход към въпросите на рецепцията, литературното влияние и традицията ни се предлага в седмата глава. Напоследък, както е известно, проблемите на сравнителното литературознание — общо и славянско — добиват необикновена актуалност. Все по-широк става кръгът от съвременни литературоведи, които започват да се занимават с въпросите на сравнителната литературна история, типология и литературни взаимоотношения. Затова в своето изследване Бушмин подробно засяга и тези проблеми. Плодотворни и крайно навременни са неговите усилия да предпази ония литературоведи, които искат да работят в областта на сравнителното литературознание, от някои увлечения, като изкуственото, непременно „издирване“ на сходства между двама автори, две произведения, образи и пр. В наше време изучаването на „сходствата“ в литературите, на „близостта“ между двама художника трябва да се схваща като рецидив на стария компаративизъм. Задачата сега е според автора да се даде плът и кръв на думите на В. Г. Белински: „Забележимото влияние на великия поет върху другите поети не е в това, че поезията му се отразява в тяхната, а в това, че тя пробужда у тях собствените им сили. . .“

В общата теоретико-методологическа интерпретация на социалистическия реализъм Бушмин също внася нещо свое. Той се интересува от метода не само като естетическа категория, но го разглежда в неговите взаимоотношения с другите художествени методи — реализма, романтизма и модернизма. Една от главните задачи на нашата марксистическа методология той вижда в разкриването на историческите аспекти и особеностите в структурата на социалистическия реализъм. Възникнал в определени национални и исторически условия, изявил се най-рано и най-ярко в творчеството на М. Горки, днес социалистическият реализъм е интернационално явление. Ето защо напразни са усилията да се търси „чешки“ или какъвто и да било друг модел на съвременното прогресивно, антиимпериалистическо изкуство. Ала неправо, неприемлива е също тенденцията да се разтварят границите на термина до такава степен, че той да обхваща и съвременните модернисти само на това основание, че в отделни свои произведения те стоят на антибуржоазни позиции. В случая водоразделът е реален. Трудът на А. С. Бушмин е написан полемично заострено. В него са поставени много дискуссионни въпроси, развити са редица нови установки, които представляват несъмнен принос в по-нататъшната разработка на проблемите на марксистско-ленинската методология на литературните изследвания.

*Христо Дудевски*